

Ana
Šverko

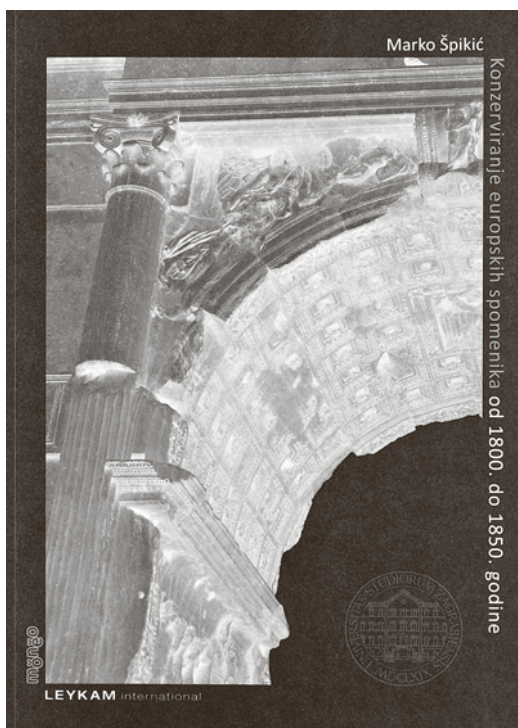
Panorama početaka europske konzervacije

MARKO ŠPIKIĆ, *Konzerviranje europskih spomenika od 1800. do 1850. godine*, Zagreb
Leykam international, 2009., 250 str.
ISBN 978-953-7534-27-1

Na unutarnjoj strani korica knjige kojom izdavačka kuća Leykam international pokreće novu bibliotečnu seriju pod naslovom *Mōnēo*, čitatelj nalazi i objašnjenje značenja toga latinskoga glagola: opominjem, upozoravam, opominjem na što, sjećam koga na što, podsjećam, pozivam, potičem, nagovaram, upućujem, poučavam, nadahnjujem, proričem, navješćujem. Dakako, to je i korijen riječi *monumentum* – spomenik. Djelo dr. Marka Špikića, koje imamo pred sobom, po svemu je idealno da trasira sadržajne okvire zamišljene biblioteke, proširujući granice percepcije spomenika, njegova značaja i značenja.

Knjiga je modelirana kao sveučilišni udžbenik. Nastala je na autorovu predavačkom iskustvu i interakciji sa studentima. Sastoji se od dvanaest poglavlja, po mjeri trajanja nastave jednoga akademskog semestra. Na kraju svakog od njih izdvojeni su pojmovnici kojima se unosi red i preciznost u vokabular europske konzervatorske teorije i prakse. Prate ih popisi literature, koji ukazuju na korištene izvore i one za daljnje proučavanje, te ispitna pitanja koja služe provjeri usvajanja pročitano.

No ne samo sadržajem i načinom pisanja, već i samim izgledom i formatom, to izdanje upućuje na sintezu namijenjenu puno širem čitateljstvu. Unutar udžbeničke strukture nalazimo djelo koje predstavlja pregled historije konzervatorsko-restauratorske discipline u prvoj polovici 19. stoljeća, temeljeno na iscrpnim izvorima, napisano četvrt stoljeća od posljednjeg pregleda europske povijesti

arhitektonskog konzerviranja na hrvatskome jeziku. Knjiga sadrži najvažnije historijske podatke iz tog perioda, pregled razvoja teorija i recepcije spomenika, portrete značajnih osoba i nositelja konzervatorskih misli, primjere obnove arhitektonske baštine te povijest različitih praksi upravljanja zaštitom spomenika u Europi. Sve je to izloženo u jasnom kontekstu društveno-političkih zbivanja te popraćeno znalački biranim citatima i ilustracijama ključnim za svako pojedino poglavlje filozofije konzervatorskog djelovanja.

Knjigu su recenzirali Ivo Babić, Zlatko Jurić i Tomislav Premerl, vrsni stručnjaci posvećeni zaštiti baštine.

Opsežna bibliografija od preko 130 naslova, koja uključuje raspon od izvornih tekstova do suvremenih spoznaja domaćih i stranih stručnjaka, svjedoči o širini izvora iz kojih autor crpi većinu podataka, što je i svojstveno historijskim pregledima, među kojima kao najsirodniju izdvajamo povijest arhitektonске konzervacije Jukke Jokilehta, *A history of Architectural Conservation* (Oxford 1999.), koja predstavlja kanon suvremene konzervatorske literature.

U uvodnoj napomeni Marko Špikić kaže: "...nije riječ samo o prepoznavanju inherentne historije ili slijeda zbivanja u biološkoj egzistenciji spomeničke tvari, kojim se konzervatori i restauratori bave kao dijelom obvezne procedure. Riječ je o osjećaju pripadnosti većem sustavu mišljenja i djelovanja, obitelji idealista i realista, intervencionista i pristalica načela *noli me tangere*, koji svojim uvjerenjima i djelima mogu služiti kao korisni i poučni uzori." Upravo u toj rečenici nalazimo pravo značenje ove knjige za hrvatsku konzervatorsko-restauratorsku predaju. Historijski pregled pruža strukovnu potvrdu konzervatorsko-restauratorske discipline kao ravnopravne humanističkim, prirodoslovnim i tehničkim, pri tom ih ujedinjujući. Također, izlažući povijest hrvatske konzervatorske misli neodvojeno od europske, kojoj pripada već od ranih dana zaštitarskog djelovanja, značajno pridonosi njezinoj institucionalnoj i društvenoj afirmaciji.

Razdoblje od kraja 18. do sredine 19. stoljeća, koje obuhvaća ovaj pregled, doba je velikih revolucija, stvaranja građanskog društva, ubrzanoga tehnološkog razvoja i početka modernog svijeta. Za konzervatorsko-restauratorsku disciplinu to je vrijeme dramatične promjene shvaćanja pojma spomenika i odnosa prema njemu. Današnji stručni postulati nalaze ishodišta u problemima tadašnjih recepcija kulturnog naslijeđa u Europi, intervencija na spomenicima te razvoju konzervatorsko-restauratorske discipline slijedom

tih procesa. Francuska je bila nositeljica toga novog razdoblja, obilježenog u svijetu baštine proturječjima rušenja, prisvajanja i rekontekstualiziranja rimskih klasičnih spomenika, do definiranja niza novih dogmi o njihovu očuvanju. Jezgrovito su predočene okolnosti i posljedice razvoja svijesti o simboličnoj snazi spomenika, čiji prelazak u državne ruke vodi do početaka zaštite. Odnos prema spomenicima, napose klasičnima, kao simbolima građanskog trijumfa, slijedi tradiciju prosvjetiteljstva pa građevine i umjetnine naporom državnih službenika trebaju dobiti didaktičnu namjenu. Sve su to ishodišta za otvaranje problema konkretne zaštite, odnosno za početak spoznaje smisla konzervatorskog posla koji će se nadalje korigirati i izgrađivati.

Kao logičan nastavak slijedi zrcalno poglavlje, posvećeno sudbini talijanskih spomenika istoga doba, Napoleonovoj pljenidbi i povratu u prvom redu rimskih umjetnina, što je potaklo oblikovanje prvih jasno definiranih konzervatorskih načela.

Treće poglavlje donosi pregled početaka modernoga arhitektonskog konzerviranja na klasičnim rimskim spomenicima, da bi uslijedilo ono o sustavima zaštite antičkih spomenika i konzervatorsko-restauratorskom djelovanju u Francuskoj i Austriji, uključujući i Dalmaciju. Dominacija antičkih spomenika kao predmeta stručnog interesa zaključuje se poglavljem posvećenim anastilozama grčkih antičkih spomenika, preciznije restauratorskim projektima u Ateni – problemu koji je, čini se, danas aktualan kao i onda.

Dominacija antike, koju je pratila spremnost restauratora da žrtvuje sve naknadne povijesne slojeve, otvara problem diskriminacije, što nas vodi do drugog dijela ove knjige. U njemu se analizira pojava novog senzibiliteta, kulta srednjovjekovlja i nacionalnih starina, odnosno *Gothic revival* i romantizam u Engleskoj i u njemačkim zemljama, te u Francuskoj. Ovdje su naglašeni poticaji nadahnućem pjesnika te je istaknuta uloga književnika u očuvanju spomenika. Navodi

se niz ključnih restauratorskih inicijativa, teorija i njihovih nositelja kao i intervencija na srednjovjekovnim spomenicima. Zapaža se pojava prve specijalizacije unutar struke i paralelno prati stvaranje i razvoj državnih službi zaštite.

Četvrto desetljeće 19. stoljeća doba je razvitka historiografije, modernih znanosti i tehnologija, te pojave pozitivizma u filozofiji i eklekticizma u arhitekturi, što nužno nameće pitanje stila i njegovo vrednovanje. Otvara temu "stilskog restauriranja" u Francuskoj, Italiji i Engleskoj što je donijelo nov tretman spomenika. Na kritikama tadašnjih intervencija, koje su iznosili i suvremenici, stvorena je zapravo nova konzervatorsko-restauratorska praksa, u kojoj znanja stečena na akademijama služe tek kao baza za formiranje vlastite empirije temeljene na putovanjima, izravnim promatranjima, mjeranju i bilježenju stanja spomenika na terenu. Vitetova, Mériméeova i Viollet-le-Ducova lutanja i saznanja postala su dio kulture konzervatora i restauratora, i zadala su ključnu metodu stručnog obrazovanja.

Knjiga završava zaokruženim portretom Johna Ruskina i njegovom reakcijom na tadašnje struje mišljenja, čime se otvorio prostor poštivanju raznolikosti izraza u jedinstvu spomenika i očuvanju njihove izvornosti. Tu autor donosi smjernice rasprave o konzervatorskim načelima koja se na sličnoj bazi razvija sve do danas.

Iskustva teoretičara i praktičara – od Walpolea, Quatremèrea de Quincyja, de Vattela, Fee, Canove, Valadiera, Sterna, Camporesea, Zappatija, Thorvaldsena, Nobilea, Carrare, Kandlera, Steinbüchela, Lanze, Klenzea, Schinkela, Pugina, Montalemberta, von Quasta, Lassusa, Viollet-le-Duca, Salvina, Scotta, sve do Ruskina – dana su slijedom konkretnih primjera obnove te izvornih tekstova i publikacija. Tome se pridružuju djela i ideje pisaca Victora Hugoa, Goethea, Herdera, de Chateaubrianda, Madame de Staël, Mériméea, Cattanea i Ruskina, kao

i vladara poput Napoleona, pape Pija VII., Franje I., Friedricha Wilhelma III. i Louisa Philippea, koji su formirali nov senzibilitet za spomenike.

S obzirom da je istraživačka baština već dulje vrijeme predmet zasebnoga historijskog zanimanja, raspon tema i razmišljanja koje nudi ova knjiga ne adresira, dakle, samo potrebe studenata, nego i široki krug stručnjaka. Koliko god faktografski iscrpna, pisana je čitkim i privlačnim stilom, živa od mnoštva citata i ilustracija spomenika, konzervatora-restauratora, pisaca, vladara i drugih protagonista, pa će zasigurno privući i puno šire čitateljstvo naklonjeno očuvanju baštine.

Model udžbenika pokazao se više no pogodnim za ovakvu panoramu historije europske konzervacije i restauracije – i Hrvatske u njoj. Uspješan konzervatorski zahvat i na najmanjoj skali intervencije u višeslojno biće spomenika ne pretpostavlja samo vladanje suvremenim metodama dobre konzervatorske prakse, nego i poznavanje njezina više no kompliciranoga, nipošto pravolinijskog povijesnog razvoja. Povijest konzervacije ima nezaobilazno mjesto u procesu donošenja stručnih odluka koje ovise o složenom obrazovanju, ali i složenom okruženju, balansu teorije i prakse, specijalizaciji, putovanjima, razmjeni iskustava, pravilno određenoj namjeni spomenika... U konačnici, njegovu sudbinu karakterizira odnos individualne stručnosti prema kolektivnoj baštini. I zato ova knjiga ne treba biti samo dio kulture konzervatora i restauratora.

Autor u uvodu iskazuje želju da knjiga potakne produblivanje iznesenog pregleda još temeljitijim historijskim interpretacijama. Mi bismo dodali nadu da će autor uskoro, na jednako sugestivan način, u novopokrenutoj biblioteci Mõnëo, dati nastavak pregleda povijesti konzerviranja europskih spomenika, barem od 1850. do Prvoga svjetskog rata. ×